

Grote schrijvers van Goethe tot nu
Een hoorcollege over de Duitse literatuurgeschiedenis na de Verlichting.
door

Studium Generale Universiteit Leiden
Home Academy Publishers

prof. dr. Anthonya Visser
a.visser@hum.leidenuniv.nl

27 april 2010: De Romantiek tussen Hölderlin en Heine

Handwerker siehst du, aber keine Menschen, Priester, aber keine Menschen, Herrn und Knechte, Jungen und gesetzte Leute, aber keine Menschen (Hölderlin, Hyperion)

I. De dichter als ziener: Friedrich Hölderlin (1770-1843)

Telg uit vermogend, piëtistisch geslacht. Theologiestudie Tübingen Stift (met o.a. Hegel en Schelling), huisleraar (Charlotte von Kalb 1793/4, fam. Gontard). Invloed Kant, Leibniz, Jacobi, Spinoza, Fichte, Plato, Rousseau. Bevriend met Schiller, Hegel, Schelling, Isaac von Sinclair. Depressieve klachten, vanaf 1806 psychisch ziek, 1807-1843 in 'de toren' in Tübingen. Romantici aangetrokken door leven en werk; Vormärz-schrijvers zagen in H. voorloper. Na 1848 bijna vergeten. Opleving belangstelling in 20^e eeuw. **Werk: Tübingen hymnen** (1788-1793), invloed Schiller. **Vorm:** rijm, acht jamben of trocheeën. **Inhoud:** schoonheid, vrijheid, vriendschap, liefde, moed als aspecten van harmonie. Niet concreet of zinnelijk. **Hyperion oder Der Eremit in Griechenland** (1797-99). **Vorm:** briefroman. **Oden, elegieën, epigrammen** etc. Veel fragment gebleven. H.s oden (na 1797) gelden als de belangrijkste Duitstalige. **Vorm:** alcaïsch en asclepiadëisch, b.v. 'Mein Eigentum' (z.o.z.).

II. Romantische tegenwerelden: Joseph von Eichendorff, Clemens Brentano, Karoline von Günderrode

Romantiek: drie fasen: (1775-1800), (1801-1815), (1815-1850), divers. **Kenmerken:** open vormen (vermenging genres, fragmenten); "progressive Universalpoësie" (Schlegel); het onbewuste; ironie; verzamelingen van volksteksten (b.v. de sprookjes Grimm; *Des Knaben Wunderhorn* v. Brentano/Arnim); verheerlijking middeleeuwen. **Eichendorff** (1788-1857) uit een adellijke Pruisische officiersfamilie; studie rechten en geesteswetenschappen in Jena, Heidelberg, Berlijn (1809; Humboldt, Fichte, Arnim, Brentano en Kleist) en Wenen. Vrijheidsoorlogen tegen Napoleon; verlies familiebezit; ambtenaar in Oost-Pruisen. Meer dan 5000 **gedichten** op muziek. Ook proza, o.a. **Aus dem Leben eines Taugenichts** (1826). Gedicht 'Mondnacht' (z.o.z.).

Brentano (1778-1842), zoon koopman uit Frankf./Maximiliane von la Roche (zus: Bettina v. Arnim); rusteloos leven. Berlijn: een v.d. oprichters v.d. 'Deutsche Tischgesellschaft' (actief anti-joods); zeer katholiek. Veel werk postuum uitg.: poëzie, sprookjes, proza, drama, religieuze teksten. 'Hörst du wie die Brunnen rauschen' (z.o.z.).

Günderrode (1780-1806), uit patriciërsgeacht; op haar zeventiende in klooster; studie filosofie, geschiedenis, literatuur; enthousiast over Fr. Rev.; beantwoordde niet aan beeld v.d. vrouw; na verbroken liefdesrelatie: zelfmoord. Thema's: gevangenschap, vrijheid, liefde, dood. Gedichten, proza, brieven. 'Der Luftschiffer' (z.o.z.)

III. Romantiek en ironie: Heinrich Heine (o.a. Buch der Lieder)

Heine (1797?-1856), (joodse) koopmansfamilie Düsseldorf (door Fransen bezet); rechtenstudie Bonn, Heidelberg, Berlijn. 1825 doop. Werk: spel met eigen biografie en fictie (*Buch Le Grand*, 1827; *Die Bäder von Lucca*,). Invloed late romantiek (*Des Knaben Wunderhorn*), Goethe (sensualiteit), Byron. **Thema:** utopisch verlangen naar verloren paradijs (symbool: onbereikbare geliefde); humor. *Buch der Lieder* (1827); kenmerkend: Gedichtencycli, *Reisebilder*: u.a. *Die Harzreise*, *Die Nordsee*. 1831-1848 Parijs; heimwee: *Französische Zustände* (1832): H.s teksten 1835 verboden in Duitsland; krantenartikelen (*Lutezia*). 1841 huwelijk Crescence Mirat (Mathilde). Tegen Dt. Nationalisme: politieke poëzie (Vormärz), *Neue Gedichte* (1844, incl. *Deutschland. Ein Wintermärchen*); *Atta Troll* (1847). Vanaf 1848 'Matrazengruft' (verlamd). 1851: *Romanzero*, hoogtepunt H.s poëzie. Receptie: Karl Kraus (*Heine und die Folgen*, 1910); DDR; Heinrich-Heine-Universiteit Düsseldorf.

<p>Joseph von Eichendorff:</p> <p>Mondnacht (ca. 1832)</p> <p>Es war, als hätt' der Himmel Die Erde still geküsst, Dass sie im Blütenschimmer Von ihm nun träumen müsst.</p> <p>Die Luft ging durch die Felder, Die Ähren wogten sacht, Es rauschten leis' die Wälder, So sternklar war die Nacht.</p> <p>Und meine Seele spannte Weit ihre Flügel aus, Flog durch die stillen Lande, Als flöge sie nach Haus.</p>	<p>Maannacht</p> <p>Het was alsof de hemel Stil de aarde had gekust, Zodat die in haar bloemenglans Van hem nu dromen moest.</p> <p>De wind ging door de velden, De aren wiegden zacht, Stil ruisten de bossen, Zo helder was de sterrennacht.</p> <p>En mijn ziel strekte Wijd haar vleugels uit, Vloog door het stille land, Alsof ze naar huis vloog.</p> <p>(vert. vrij naar: <i>Spiegel van de Duitse poezie van 750 tot heden</i>, samengest. Door Jan Gielkens & Ton Naaijkens. Amsterdam 1984, p. 17)</p>
<p>Clemens Brentano</p> <p>Hörst du wie die Brunnen rauschen (1827)</p> <p>Hörst du wie die Brunnen rauschen, Hörst du wie die Grille zirpt? Stille, stille, laß uns lauschen, Selig, wer in Träumen stirbt. Selig, wen die Wolken wiegen, Wem der Mond ein Schlaflied singt, O wie selig kann der fliegen, Dem der Traum den Flügel schwingt, Daß an blauer Himmelsdecke Sterne er wie Blumen pflückt: Schlafe, träume, flieg', ich wecke Bald Dich auf und bin beglückt.</p>	<p>Hoor je hoe de bronnen ruisen, Hoor je hoe de krekel tjilpt? Stil, stil, laten we luisteren, Zalig is hij die in dromen sterft. Zalig is hij die de wolken wiegen, Voor wie de maan een slaaplied zingt, O hoe zalig kan hij vliegen, Wiens droom zijn vleugels beweegt, Zodat hij op het blauwe hemelveld Sterren als bloemen plukt: Slaap, droom, vlieg, ikwek Jou spoedig en ben verrukt.</p> <p>(vert. in: <i>Spiegel van de Duitse</i>, p. 176)</p>
<p>Karoline von Günderrode</p> <p>Der Luftschiffer</p> <p>Gefahren bin ich in schwankendem Kahne, Auf dem blauglitzenden Ozeane Der die leuchtenden Sterne umfließt, Habe die himmlischen Mächte begrüßt War in ihrer Betrachtung versunken Habe den ewigen Aether getrunken Habe dem Irdischen ganz mich entwandt Droben die Schriften der Sterne erkannt Und in ihrem Kreißen und Drehen Bildlich den heiligen Rhythmus gesehen. Der gewaltig auch jeglichen Klang Reißt zu des Wohllauts wogendem Drang. Aber ach! es ziehet mich hernieder Nebel umschleiert meinen Blick Und der Erde Grenzen seh ich wieder. Wolken treiben mich zu ihr zurück. Wehe! Das Gesetz der Schwere Es behauptet neu sein Recht Keiner darf sich ihr entziehen Von dem irdischen Geschlecht.</p>	<p>De luchtschipper</p> <p>Gevaren heb ik in een schommelende schuit, Op de blauw schitterende ocean Die om de glanzende sterren stroomt, Ik heb de hemelse machten begroet, Was in hun bespiegeling verzonken, Heb de eeuwige ether gedronken, Mij geheel van het aardse ontdaan, Boven het schrift der sterren herkend, En in hun cirkelen en draaien Het heilige ritme verbeeld gezien. Dat ook iedere klank machtig Deinend tot welluidendheid dwingt. Maar ach! Ik word naar beneden gesleurd, Mist omsluiert mijn blik En de grenzen der aarde zie ik weer. Wolken drijven mij naar haar terug. Ach! De wet der zwaartekracht Handhaaft opnieuw haar recht Niemand van het aardse geslacht Mag zich aan haar onttrekken.</p>

